IL-ĦNIENA TA' ALLA U TAL-BNEDMIN FIL-BIBBJA

Fr Charles Buttigieg

"Li kieku kontu tafu xi jfissru l-kelmiet, 'Ħniena rrid, u mhux sagrifiċċju', ma kontux tikkundannaw lil min hu bla ħtija" (Mattew 12:7)

Il-Ħniena ta' Alla fl-Antik Testment

L-istorja tas-salvazzjoni li naraw fil-Bibbja hija mingħajr dubju l-istorja tal-imħabba u tal-ħniena infinita ta' Alla għall-bnedmin li bdiet bl-opra tal-ħolqien u tkompliet bl-opra tal-fidwa tal-bniedem li kien waqa' fid-dnub. Din il-ħniena ta' Alla narawha tidwi f'kull ktieb tal-Bibbja. Din il-ħniena ta' Alla turi fuq kollox l-aspett ta' tenerezza, ta' mogħdrija u fuq kollox l-aspett matern tal-imħabba tiegħu kif tfisser il-kelma Ebrajka *rahamim* li tirriferi għall-ġuf (bl-Ebrajk: *rehem*) tal-omm, għaliex Alla huwa Missier li jħobbna bit-tenerezza ta' omm. Il-kelma *rahamim* litteralment tfisser 'il-ġewwieni' jew 'l-imsaren' tal-bniedem waqt li metaforikament tirreferi wkoll għall-qalb tal-bniedem bħala ċ-ċentru tal-emozzjonijiet u tal-ħsibijiet. Il-kelma Griega għall-ġewwieni hija *splanchna*: "Jaqaw Efrajm l-iben għażiż! Jaqaw it-tfajjel tal-għaxqa tiegħi? Għax kull meta nitkellem kontrih, jien niftakar aktar fih. Għalhekk ġewwenija mqanqla għalih; u żgur li nħenn għalih, oraklu tal-Mulej" (Ġeremija 31:20).

Il-kelma Griega għall-ħniena hija *eleeo* (verb), *eleemon* (aġġettiv) u *eleos* (nom), li tfisser ukoll kompassjoni, tjubija, imħabba, maħfra u mogħdrija. B'rabta ma' din il-kelma Griega għandna l-kelma *eleemosune* li tfisser opri tal-ħniena, bil-Malti għandna 'elemożina' li tfisser 'karità'. Fit-traduzzjoni Griega tal-Antik Testment il-kelma Griega *eleos* tittraduċi għal kważi 200 darba kelma oħra Ebrajka marbuta mal-ħniena li hija *hesed* li litteralment tfisser 'imħabba ħanina' jew 'tjubija'. Il-kelma *hesed* hija tradotta fil-kelma Griega *eleemosune* 8 darbiet. Min-naħa l-oħra *eleeo* tittraduċi l-Ebrajk *hanan* 38 darba u l-Ebrajk *raham* 25 darba.

F'dan it-tifsir ta' dawn il-kliem insibu kliem ieħor li għandu l-istess sinifikat

għall-ħniena, bħal il-kelma Ebrajka *hanan* u dawk Griegi *oiktirmos* li tfisser 'simpatija', *charis* li tfisser 'grazzja' u *hileos* li tfisser 'taħfer'. Insibu wkoll kelma oħra Ebrajka li tidħol ukoll fil-kuntest tas-sinifikat tal-ħniena li huwa l-verb *sadaq* li tfisser 'tkun ġust' li nsibuh 41 darba fl-Antik Testment, waqt li l-aġġettiv *saddiq* insibuh 208 darbiet. In-nom maskil *sedeq* insibuh 117-il darba u n-nom femminil *sedaqah* li nsibuh 155 darba. U għalhekk dejjem hemm din ir-rabta tal-ħniena u tal-ġustizzja ta' Alla flimkien, kif jurina s-salm 103:8: "Ħanin u twajjeb il-Mulej, idum ma jagħdab u kollu mogħdrija." Il-kelma Griega għal *saddiq* hija *dikaios* li hija applikata għal diversi persuni ġusti fil-Bibbja. Infatti t-traduzzjoni Griega tal-Antik Testment dik tas-Sebgħin tirrendi *sedaqah* bil-kelma *eleos* tliet darbiet f'Isaija 56:1; f'Eżekjel 18:19 u 21, u għall-'atti tal-ħniena' bil-kelma *eleemosune* għaxar darbiet. Il-kelma Ebrajka *sedaqah* hija wkoll marbuta mal-kelma l-oħra Ebrajka *shalom* li tfisser 'paċi'. Hemm kelma oħra Griega *oiktirmos* li tfisser 'turi simpatija', fil-fatt *oiktiro* tittraduċi *rahamim* ħdax-il darba.

Id-Dewteronomju jurina li Alla huwa tassew ħanin: "Għaliex il-Mulej Alla tiegħek, hu Alla ħanin (*rahayim*), ma jitilqekx u ma jeqirdekx, u anqas ma jinsa l-patt li ħalef lil missirijietek u li għamel magħhom" (Dewt 4:31) u hekk ukoll naqraw fil-Lamentazzjonijiet: "Il-ħniena tal-Mulej bla tmiem; tjubitu ma tonqos qatt" (Lamentazzjonijiet 3:22). Hekk ukoll naraw fl-istorja tal-ħelsien tal-poplu Lhudi, meħlus minn Alla l-ħanin mill-jasar tal-Eġittu: "imma nagħder sal-elf nisel lil min iħobbni u jżomm il-kmandamenti tiegħi." (Eżodu 20:6).

Naraw lill-bniedem jagħraf ukoll kemm Alla huwa dejjem ħanin miegħu permezz tal-patrijarki, imħallfin, u l-profeti li huwa bagħat fost il-poplu tiegħu: "U l-Mulej għadda minn quddiemu u għajjat: "Jaħweh! Jaħweh! Alla li jagħder u jħenn; tqil biex jagħdab u kbir fit-tjieba u l-fedeltà" (Eżodu 34:6); "Imma fil-ħniena kbira tiegħek, int ma ġibthomx fix-xejn, u lanqas ħallejthom

weħidhom, għax int Alla ħanin u twajjeb. (Neħemija 9:31). Din il-ħniena ta' Alla narawha fuq kollox fil-kitbiet tas-Salmi fejn naraw ħafna drabi l-bniedem midneb jew sofferenti li jdur lejn il-ħniena ta' Alla: "Uri t-tjieba tiegħek tal-għaġeb; int li teħles mill-għedewwa, lil min jittama fil-leminija tiegħek" (Salm 17:7); "Ftakar fil-ħniena u t-tjieba tiegħek, għax huma minn dejjem, Mulej" (Salm 25:6); "Int, Alla Sidi, ħanin u twajjeb, iddum biex tagħdab, kollok tjieba u fedeltà" (Salm 86:15); "Miegħu jkunu l-fedeltà u t-tjieba tiegħi; b'ismi tissaħħaħ il-qawwa tiegħu" (Salm 88:25); "Ħanin u twajjeb il-Mulej, idum ma jagħdab u kollu mogħdrija" (Salm 103:8); "Waqqaf tifkira bl-għeġubijiet tiegħu; twajjeb u ħanin (*hanan*) il-Mulej" (Salm 111:4); u "Twajjeb u ħanin (*hanan*) il-Mulej, idum biex jagħdab u kollu tjieba" (Salm 145:8).

Il-Ħniena ta' Ġesù

Ġesù fl-evanġelji narawh ixandar u jwettaq il-ħniena kontinwament speċjalment mal-morda: "Mqanqal mill-ħniena, Ġesù medd idu fuqu, messu u qallu 'Irrid, kun imnaddaf'" (Mark 1:41). Huwa jeħles lill-bniedem mill-jasar tad-dnub bħalma naraw meta fejjaq l-imxajtan ta' Ġerasa (Mark 5:1-20), u lill-morda kollha (Luqa 4:41). Naraw lil Ġesù li għax hu ħanin ma jiddejjaqx ifejjaq raġel li kellu idu niexfa f'jum is-Sibt. Hekk ukoll xandar Ġesù fis-sinagoga ta' Nazaret li kien se jniedi s-sena tal-ħniena u tal-grazzja tal-Mulej. Huwa stess ħafer lill-midneb u ħenn għalih kif naraw fl-episodju tal-adultera (Ġw 8:1-11), kif ukoll lil dawk li sallbuh. Huwa jikkundanna d-dnub imma jsalva lill-midneb. Fl-għażla tal-appostlu San Mattew, Ġesù ħenn għalih u għażlu minn fuq il-mejda tal-pubblikan kif naraw f'Mattew 9:9. Naraw ukoll lil Ġesù iħenn għall-folla li kienet issa merħla mingħajr ragħaj (ara Matt 9:36-38) u kif huwa wettaq il-miraklu tat-tkattir tal-ħobż quddiem folla enormi (ara Matt 15:32-38).

Il-mirakli li huwa wettaq huma turija ta' din il-ħniena divina ta' Alla: "Iżda hu ma ħallihx, u qallu: "Mur inġabar id-dar ma' niesek, u għidilhom kulma għamel miegħek il-Mulej, u kif ħenn għalik." (Mark 5:19). Naraw lil Ġesù iħenn għall-armla ta' Najn u jqajjem l-uniku tifel li kellha (ara Luqa 7:11-15). Interessanti li l-isem tal-għajn ta' Bethesda jfisser 'il-post tal-ħniena' fejn kien isir il-fejqan u fejn Ġesù fejjaq huwa wkoll kif inisbu f'Ġwanni 9:3. Ġesù bħala r-Ragħaj it-Tajjeb narawh jagħmel minn kollox għal nagħġa l-mitlufa. Huwa għandu dejjem attenzjoni (bil-Grieg: *melei*) għall-midneb. Huwa jgħallimna biex aħna wkoll inħennu lil xulxin: "Henjin dawk li jħennu (*eleemon*) għax huma jsibu ħniena (*eleeo*)" (Mattew 5:7); "Mela morru tgħallmu x'jiġifieri, 'Ħniena rrid, u mhux sagrifiċċju'; għax mhux lill-ġusti ġejt insejjaħ, iżda lill-midinbin." (Mattew 9:13); u "Ħennu (*oiktirmon*), bħalma hu ħanin Missierkom" (Luqa 6:36).

Anke l-Madonna tagħraf din il-ħniena ta' Alla kif naraw fil-*Magnificat*: "Il-ħniena tiegħu tinfirex f'kull żmien fuq dawk li jibżgħu minnu" (Lq 1:50), kif ukoll Zakkarija fil-*Benedictus*: «mogħtija mill-qalb ħanina ta' Alla tagħna, li mill-għoli jiġi jżurna bħax-xemx tielgħa » (Luqa 1:78).

Hu fuq kollox għallem din il-ħniena fit-tagħlim li wettaq u fil-parabboli tiegħu kif naraw fil-parabbola tal-Iben il-Ħali: "Qam, u telaq għal għand missieru. Iżda kif kien għadu fil-bogħod missieru lemħu u tħassru (*esplanchnisthe*), u b'ġirja waħda mar inxteħet fuq għonqu u biesu" (Luqa 15:20). Għandna wkoll il-parabbola tas-sid li jaħfer mill-qalb, bil-Grieg: *charizomai*, id-dejn tal-qaddej tiegħu: "Is-sinjur ġietu ħasra (*splanchnistheis*) minn dak il-qaddej, bagħtu u ħafirlu dejnu" (Matt 18:27), u wara li sema' li huwa ma ħafirx id-dejn żgħir qallu: "ma kienx imissek int ukoll tħenn għal sieħbek kif ħennejt jien għalik?" (Matt 18:33). Għandna l-parabbola wkoll tas-samaritan it-tajjeb, fejn naraw samaritan li kien iterraq fil-vjaġġ,bil-Grieg: *hodeuo*, jiġifieri lejn Ġerusalemm, u għalhekk forsi sabiex iwettaq id-dmirijiet reliġjużi tiegħu, li waqaf u ħenn, bil-Grieg: *splanchnizomai*, għall-ferut li kien kważi mejjet: "Imma kien għaddej minn hemm wieħed Samaritan, wasal ħdejh, rah u tħassru" (Lq 10:33). Il-verb Grieg għall-ħniena juri atteġġjament profond mill-iktar interjuri, biex ngħidu hekk mill-ġewwieni tal-bniedem.

Min jagħraf lil Ġesù jara l-ħniena ta' Alla l-Missier. Bernard Haring jgħid li Ġesù huwa s-sagrament il-kbir tal-ħniena.

Il-Ħniena fit-Tagħlim ta' San Pawl u tal-Appostli

Għal San Pawl l-'imħabba ħanina' hija l-qofol tad-doni kollha li jagħti Alla lill-bniedem. L-imħabba fuq kollox għandha tkun ċ-ċentru tal-ħajja nisranija u tal-ħajja tal-komunità għaliex il-bniedem kontinwament iduq minn din il-ħniena u l-imħabba ta' Alla u għalhekk għandu jkun hekk ukoll mal-proxxmu tiegħu. Nistgħu ngħidu għalhekk li l-kelma u l-ħsieb tal-imħabba jidwu kontinwament fl-ittri kollha ta' San Pawl. It-terminu li l-iktar li juża San Pawl għall-'imħabba', ibbażata fuq ir-rispett veru lejn xulxin b'rabta mal-imħabba divina', huwa l-verb Grieg *agapao*. Infatti n-nominattiv 'agape' insibuh 75 darba; il-verb *agapao* 34 darba; il-parteċipju maħbub, *agapetos* 27 darba. Hija għalhekk imħabba vera u għalhekk differenti mit-termini l-oħra għall-'imħabba' li nsibu fil-Grieg klassiku, pereżempju l-kelma *eros*, li hija imħabba tal-bniedem lejh innifsu. Insibu f'San Pawl termini oħra li għandhom din ir-rabta mal-imħabba ħanina, fuq kollox il-kelma Griega *eleeo*, 'li turi ħniena', li nsibuha 12-il darba f'San Pawl u n-nominattiv *eleos* 'il-ħniena' li nsibuha 10 darbiet, dejjem kważi huma applikati għal Alla. Għandna kelmiet oħra bħal *phileo*, pereżempju *philadelphia* li tfisser 'fratellanza', jew 'imħabba familjari' li nsibuha darbtejn f'San Pawl; *philanthropia*, 'imħabba għall-umanità' li nsibuha darba; *philema*, li tfisser 'bewsa' li nsibuha 4 darbiet; *philotheos*, 'li jħobb lil Alla' insibuha darba; *philoxenia*, 'ospitalità' ukoll darba oħra.

San Pawl jitkellem mill-ħniena ta' Alla fl-ittri tiegħu kif insibu: "Alla, għani fil-ħniena tiegħu, bis-saħħa tal-imħabba kbira li biha ħabbna" (Efesin 2:4); "Nitlobkom ħuti, għall-ħniena ta' Alla, offru ġisimkom b'sagrifiċċju ħaj, qaddis, jogħġob lil Alla, jiġifieri l-qima spiritwali tagħkom" (Rumani 12:1); "Alla qal lil Mosè: "Inħenn għal min iħenn; u nitħassar lil min nitħassar." Mhux x'wieħed irid jew kemm jitħabat li jgħodd, iżda għal min Alla jħenn (Rumani 9:15-16); "Tassew li kien marid għall-mewt; iżda Alla ħenn għalih, u mhux biss għalih, imma għalija wkoll u b'hekk ma kellix għali fuq għali" (Filippin 2:27); "Dwar dawk li m'humiex miżżewġin, ma għandi ebda preċett mill-Mulej, iżda nagħtikom parir bħala wieħed li, għall-ħniena tal-Mulej, hu bniedem ta' fiduċja" (1 Kor 7:25); "Mbierek Alla u Missier Sidna Ġesù Kristu, Missier il-ħniena, *oiktirmon* u Alla ta' kull faraġ, *paraklesis*" (2 Kor 1:3); "Iżda meta feġġet it-tjieba, *krestotes* ta' Alla, Salvatur tagħna, u l-imħabba, *philanthropia* tiegħu għall-bnedmin, hu salvana bil-ħasil ta' twelid ġdid u t-tiġdid tal-Ispirtu s-Santu, mhux minħabba l-opri tajba li stajna għamilna aħna, iżda minħabba l-ħniena, *eleos* tiegħu" (Titu 3:5). San Pawl mhux biss jgħallem dwar din il-ħniena ta' Alla imma jistqarr li anke huwa daq minn din il-ħniena infinita: "lili li qabel kont dagħaj, persekutur u żeblieħi tiegħu. Iżda sibt il-ħniena, għax dak li għamilt għamiltu bla ma kont naf, billi kont għadni bla fidi" (1 Tim 1:13). Għalhekk huwa jitlob lill-komunitajiet insara biex iħennu u jħobbu lil xulxin: "Jekk hemm fikom xi faraġ fi Kristu; jekk hemm xi kelma ta' ħlewwa fl-imħabba; jekk hemm xi xirka fl-Ispirtu; jekk hemm xi ħniena u mogħdrija; kunu fehma waħda" (Filippin 2:1).

Din il-ħniena nkomplu narawha fl-Ittra lil-Lhud: "Għalhekk kellu jkun jixbah lil ħutu f'kollox, biex ikun il-qassis il-kbir, ħanin (*eleemon*) u fidil (*pistos*) f'dak li għandu x'jaqsam ma' Alla, u biex ipatti għal dnubiet il-poplu" (Lhud 2:17); "Għax aħna ma għandniex qassis il-kbir li ma jistax jagħder (*sympatheo*) id-dgħufija

tagħna, imma għandna wieħed li kien imġarrab bħalna f'kollox, minbarra d-dnub" (Lhud 4:15); "Ħa nersqu, mela, b'qalbna qawwija lejn it-tron tal-grazzja, biex naqilgħu ħniena u nsibu f'waqtha l-grazzja li neħtieġu" (Lhud 4:16), u "Jiena nħenn (*hileos*) għalihom fil-ħażen tagħhom, u fi dnubiethom ma niftakarx iżjed" (Lhud 8:12).

Dan it-tagħlim insibu ukoll fl-ittri kattoliċi: "Ikun imbierek Alla u Missier Sidna Ġesù Kristu, li fil-ħniena (*eleos*) kbira tiegħu raġa' wilidna għal tama ħajja bil-qawmien ta' Ġesù Kristu mill-imwiet" (1 Pietru 1:3); "Għax il-ħaqq ikun bla ħniena (*aneleos*) għal min ma jurix ħniena; u l-ħniena (*eleos*) tirbaħ fuq il-ħaqq" (Gakbu 2:13); "Dawk li żammew sħiħ sal-aħħar, araw, aħna nqisuhom bħala hienja. Smajtu bis-sabar ta' Ġob, u tafu kif bl-għajnuna tal-Mulej hu għalaq jiem ħajtu; għax il-Mulej jaf jagħder, u hu ħanin (*oiktirmon*) bil-bosta (*polusplanchnos*)" (Gak 5:11), u "Jalla jitkattru fuqkom il-ħniena, is-sliem u l-imħabba" (Ġuda 1:21).

Biblijografija

Bultmann, R., "oiktiro, oiktirmos, oiktirmon", in *TDNT* 5 :161.

Corini, G., *Contro la sciatica del cuore. Spunti biblici sulla divina misericordia*, Bologna 2015.

Dizionario di Paolo e delle sue Lettere, G.F. Hawthorne – R.P. Martin – D.G. Reid (eds.), Torino 2000.

Doglio, C., *Cantero' in eterno la misericordia del Signore*, Cinisello Balsamo 2000.

Farland, I.A., "Who is my neighbour?: The Good Samaritan as a source for theological anthropology", in *Theology* 17 (2001) 62.

Ghidelli, C., *Peccato dell'uomo e misercordia di Dio*, Roma 1983.

Giovanni Paolo II, *Lettera Enciclica 'Dives in miseicordia'*, Vaticano, 30 novembre 1980.

Gilleman, G., *The primacy of Charity in Moral Theology*, Westminster 1961.

Justesen, J.P., "On the meaning of 'sadaq'", in Andrews Unversity Seminary Studies 2 (1964) 53-61.

Papa Francesco, *Lettera Apostolica 'Evangelii Gaudium'*, Vaticano, 24 Novembre 2013.

Papa Francesco, *Misericordiae Vultus*, Bolla di indizione del Giubileo straordinario della Misericordia, Vaticano 11 Aprile 2015.

Romaniuk, K., *Grembo di Dio. La misercordia nella Bibbia*, Milano 1999.

Rowe, R., "The concept of Compassion in the authentic Pauline Letters", in *Phronimon* 12 (2011) 65-80.

Sisti, S., "Misericordia", in *Nuovo Dizionario di Teologia Biblica*, Bologna 1996.

Spicq, C., "eleeo, eleos", in *TLNT* 1:471, 475.

Spohn, W.C., *Go and Do Likewise: Jesus and Ethics*, New York 2007.

Walter, N., "Splanchnizomai", in *Exegetical Dictionary of the New Testament*, III, Grand Rapids (MI) 1990.